

- врахування нормативів відведення земельних ділянок для того чи іншого виду господарської діяльності при відчуженні земель державної та комунальної власності;

- зазначення у договорі купівлі-продажу земельної ділянки таких пунктів, як допустимість забудови землі, термін забудови, поверховість будівель, мінімальний відсоток біологічної площі на земельній ділянці тощо.

Література

1. Открытое письмо Президенту СССР М.С. Горбачеву / [Н. Тидеман, У. Викри, М. Гэффни и др.], 1991
2. Ткаченко А. Сделать землю товаром – предать Украину / А. Ткаченко // *Голос України*. – 2006. – № 195 (3945). – С. 12
3. Ключ В. Право на землю: омана і реальність / В. Ключ, В. Єрмоленко // *Урядовий кур'єр*. – 2008. – № 155. – С. 8
4. Кресникова Н.И. Институциональные основы земельных отношений в России и зарубежных странах / Н.И. Кресникова. – М.: ВИАПИ: ЭДР, 2006. – 245 с. – (науч. тр. ВИАПИ

им. А.А. Никонова; Вып. 16)

5. Шарий Г. Складові концепції державного регулювання і розвитку ринку земель / Г. Шарий, Ю. Микитенко, Т. Банна. // *Землевпорядний вісник*. – 2008. – №1. – С. 16-24
6. Горемыкин В.А. Рынок недвижимости / Горемыкин В.А. – М.: Инфра-М, 1996. – 234 с.
7. Шляхи підвищення ефективності управління земельними ресурсами міст України / [Федорченко М., Янов О., Козловський Е. та ін.]. – К.: ІРЦ «Реформування земельних відносин в Україні», 2005. – 336 с.
8. Перстнева Н. Периферия – вне закона и подозрений, или Кто диктует правила игры на одесском земельном рынке? / Н. Перстнева // *Зеркало недели*. – 2006. – № 44(623).
9. Петраковська О.С. розробка містобудівної документації в сучасних умовах / О.С. Петраковська // *Містобудування та територіальне планування*. – 2005. – № 22. – С. 247-251

Статья поступила в редакцию 15.04.2011

УДК 330.341: 620.91

О.В. АМЕЛЬНИЦЬКА, к.е.н., доцент

Донецький національний технічний університет

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ

Забезпечення економічної безпеки країни є однією з найважливіших функцій держави. Проблема економічної безпеки є похідною від задач економічного розвитку на кожному етапі життя суспільства. Конкретний зміст цієї проблеми залежить від сформованих у даний період внутрішніх і зовнішніх умов. Економічна безпека являє собою універсальну категорію, що відбиває захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином.

Досягнення і підтримка певного рівня економічної безпеки, невід'ємною складовою якої виступає енергетична безпека, займає особливе місце в забезпеченні соціально-економічного розвитку певного суб'єкта господарювання на будь-якому рівні. Забезпечення певного рівня названої складової загальної безпеки суб'єкта господарювання в сучасних умовах має переважне значення внаслідок існуючого технічного і інформаційного стану і розвитку виробництва і управління.

За думками багатьох науковців економічна безпека є основою усіх видів безпеки, що утворюють національну безпеку країни. Широкий спектр проблем, з якими пов'язана економічна безпека, вимагає системного їхнього розподілу в наступних напрямках (складових): технологічна, ресурсна, в тому числі енергетична, фінансова і соціальна.

Економічна безпека будь-якої держави базується на максимальній автономії його діяльності по забезпеченню стабільного функціонування національного господарства. Основною умовою цього стає забезпечення економіки різними видами ресурсів в достатньому обсязі. Одними з найважливіших і необхідніших для надійної роботи підприємств є енергетичні ресурси. Всі показники, пов'язані з їх використанням, в тій чи іншій мірі впливають на собівартість продукції, рентабельність виробництва і цілком залежать від стану енергетичного комплексу. Таким чином, паливно-

© О.В. Амеліницька, 2011

.....
<http://www.donntu.edu.ua> / «Библиотека» / «Информационные ресурсы»

<http://www.instud.org>, http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Npdntu_ekon/

енергетичний комплекс – це базовий сектор економіки, який забезпечує включення в процес виробництва всієї решти ресурсів держави: виробничого апарату, сировини, матеріалів, кадрового потенціалу, високих технологій і ін.

Паливно-енергетичний комплекс є найважливішою структурною складовою економіки будь-якої країни на сучасному етапі розвитку суспільства. У системі економічної безпеки він являє собою один із ключових факторів забезпечення життєдіяльності продуктивних сил і населення. Енергетика є однією з основних галузей народного господарства будь-якої країни, за рівнем її розвитку та потенційними можливостями доцільно судити про економічну могутність країни. Сучасний технічний і економічний стан електроенергетичної галузі України досить складний. Ці факти роблять актуальним дослідження категорії «енергетичної безпека» в сучасній українській науці.

Проблемам визначення підходів, складових і показників, що характеризують різні складові економічної безпеки, присвячена велика кількість робіт як вітчизняних, так і закордонних авторів, таких як Губський Б.В.[3], Микитенко В.В. [5], Гладій В.М. [1], Гончар О. М. [2] та інших. Вони стосуються формування категорії «енергетична безпека» на рівні держави, регіону, так і окремого підприємства. Проте серед вчених немає єдності щодо застосування теоретичних підходів у формуванні методологічних і практичних засад розвитку енергетичної безпеки на будь-якому рівні. Не визначено механізми забезпечення енергетичної безпеки у досягненні і підтримці певного рівня соціально-економічного розвитку на рівні регіону, галузі або окремого суб'єкта господарювання.

Метою даної статті є аналіз існуючих підходів до визначення понять категорії «енергетична безпека» на рівні різних соціально-економічних суб'єктів господарювання і формування складових механізму забезпечення енергетичної безпеки на рівні промислових регіонів.

Взагалі в літературі існує декілька визначень категорії «енергетична безпека» на рівні держави, регіону або підприємства, що пояснюється достатньою складністю і неоднозначністю явищ, що розглядаються. Тому кожне існуюче визначення підкреслює найбільш важливі чинники, що впливають на підтримку і розвиток названого виду безпеки.

В даний час склалися два підходи до трактування сутності енергетичної безпеки [1]. Перший підхід (інакше «вузьке трактування») характеризує енергобезпеку як упевненість, що

енергія буде матися в розпорядженні в тій кількості і тій якості, що вимагаються при даних економічних умовах. Це визначення відповідає міжнародно прийнятій Світовою енергетичною радою інтерпретації категорії «енергетична безпека».

Відповідно до цього можна запропонувати розгорнуте визначення розглянутої категорії: енергобезпека країни – це стан захищеності її громадян, суспільства, економіки від обумовлених внутрішніми і зовнішніми факторами погроз дефіциту в забезпеченні їхніх обґрунтованих потреб в енергії економічно доступними паливно-енергетичними ресурсами необхідної якості в нормальних умовах функціонування і при надзвичайних обставинах; зазначений стан захищеності в нормальних умовах відповідає забезпеченню в повному обсязі обґрунтованих потреб, а в екстремальних умовах – гарантованому забезпеченню мінімального обсягу потреб.

Другий підхід (інакше «широке трактування») визначає категорію енергетичної безпеки як стан захищеності енергетичних інтересів особистості, суспільства, держави, що включають:

- забезпечення в нормальній ситуації безперебійного постачання споживачів економічно доступними енергоресурсами прийнятної якості, а в екстремальних ситуаціях – гарантованого задоволення мінімально необхідної потреби життєво важливих споживачів;
- забезпечення ефективного використання енергоресурсів, що сприяє переводу економіки країни на енергозберігаючий шлях розвитку, зниженню енергоємності виробленої продукції;
- задоволення вимогам екологічної і виробничої безпеки, забезпечення мінімізації шкідливих впливів енергетики на людину, природне середовище і техносферу.

Таким чином, «широке трактування» сутності категорії «енергобезпека» засновано на трьох найважливіших принципах:

- безперебійне постачання споживачів економічно доступними енергоресурсами;
- енергозбереження;
- мінімальний вплив на людину та навколишнє середовище.

Зрозуміло, що енергетична безпека країни визначається рівнем забезпечення енергетичної безпеки окремих її регіонів, тому уявляється доцільним визначити сутність категорії «енергобезпека регіонів». Необхідність використання цієї категорії в сучасних умовах фун-

кціонування національної економіки країни підкреслюється постійним поширенням самостійності окремих регіонів в економічному, політичному та соціальному напрямках.

Енергетична безпека регіонів являє собою сукупність умов і факторів, що забезпечують стійкість процесів енергозабезпечення продуктивних сил і населення, ступінь енергетичної незалежності й інтеграції в єдину енергосистему країни. Енергетична безпека регіону виражається в наступному:

- здатності проводити на своїй території самостійну енергетичну політику;

- наявність передумов для безкризового подолання змін, що відбуваються усередині і поза регіоном;

- здатності забезпечити достатній рівень економічної конкурентоздатності підприємств регіону (у тій мері, наскільки це залежить від енергетики).

З погляду наявності паливно-енергетичних ресурсів і рівня захищеності від погрози порушення енергетичної безпеки всі регіони країни можна розбити на три групи:

- регіони, що володіють незначними власними енергоресурсами;

- середньозабезпечені регіони;

- забезпечені власними енергоресурсами регіони.

У залежності від забезпеченості власними енергоресурсами для кожної групи регіонів необхідно розробити свою систему критеріїв і показників, що дозволяють оцінити рівень їх енергетичної безпеки і напрями її розвитку.

Для першої групи регіонів енергобезпеку доцільно оцінювати надійністю і стійкістю зовнішніх поставок енергоносіїв; для регіонів другої групи – здатністю обійтися при втраті зовнішніх поставок власними енергоресурсами; для регіонів третьої групи – ефективністю енергозабезпечення.

Варто мати на увазі, що поняття «енергобезпека» є досить складним і багатограним. Ця категорія характеризує рівень захищеності суспільства від погрози порушення стабільності паливно- і енергопостачання, виникнення дефіциту енергоресурсів. Безпечним є такий стан енергетичної галузі, що характеризується стійкістю енергетики до різного роду погроз, наявністю імунітету до негативних впливів, здатних порушити процес нормального функціонування продуктивних сил і соціальних систем, а також загрози досягнутому рівню життя населення.

Рівень захищеності від погроз визначається наступними факторами:

- фактори стійкого й ефективного енергозабезпечення (забезпечення необхідного обсягу поставок якісних енергоресурсів для стабільного функціонування і стійкого розвитку національної економіки країни, регіону і прийнятного рівня життя населення);

- факторами ефективності енерговикористання (дбайлива витрата енергоресурсів, застосування енергозберігаючих технологій, скорочення попиту на паливно-енергетичні ресурси);

- факторами сприятливого клімату (здатність усіх соціальних інститутів створювати сприятливі економічні, правові, політичні і фінансові умови для забезпечення якісного енергопостачання);

- факторами енергетичної незалежності (наявність достатніх резервів і запасів енергоресурсів).

З метою успішної реалізації концепції сталого розвитку України на регіональному рівні потрібно максимально реалізувати наявні енергетичні ресурси:

- потрібно нарощувати та структурно перебудовувати економічний та науково-технічний потенціали регіонів у напрямі їх послідовної екологізації;

- необхідно цілеспрямовано збільшувати виробництво та підвищувати якість вітчизняного екологічного обладнання, екологобезпечних технічних засобів і технологій;

- потрібно застосування принципово нового макроекономічного механізму регулювання ресурсно-екологічних, соціально-економічних процесів на всіх рівнях управління, а також нових підходів і методів оцінки економічної ефективності ресурсно-екологічних затрат.

Отже, забезпечення енергетичної безпеки окремих регіонів, з одного боку, сприяє зміцненню енергетичної безпеки держави в цілому, і також підвищує рівень національної безпеки країни, оскільки енергетична безпека є однією із її складових, навіть невід'ємним елементом. З другого боку достатній рівень енергетичної безпеки регіону забезпечує в певній мірі нормальні умови функціонування виробничих сил і життєдіяльність населення, тобто створює свою частку в рівні сталого соціально-економічного зростання окремих підприємств і регіону в цілому [2].

У сучасних умовах України існує цілий ряд чинників, що мають різну природу, які загрожують нормальному енергозабезпеченню промислових регіонів. У табл. 1 наведено перелік можливих загроз енергозабезпеченню промислового регіону і визначено їх характер.

Таблица 1

Можливі загрози енергозабезпеченню промислового регіону

№ за/п	Загроза	
	найменування	характер
1	Обмеження постачання електроенергією споживачів регіону	внутрішня, зовнішня
2	Незадовільна якість електроенергії, що споживається в регіоні	зовнішня, внутрішня
3	Незадовільний стан електричних мереж регіону	внутрішня
4	Недостатня кількість фінансових коштів для підтримки нормального енергозабезпечення регіону	внутрішня, зовнішня
5	Значна матеріаломісткість основних промислових виробництв регіону	внутрішня
6	Низька ефективність енергозберігаючої діяльності промислових підприємств регіону	внутрішня
7	Зростання тарифів на електроенергію основних енергопостачальних компаній регіону	зовнішня, внутрішня
8	Характер влади в регіоні	зовнішня

Далі надається кількісна характеристика кожній з визначених загроз, в якості прикладу розглядається група регіонів, що забезпечені власними енергоресурсами, до яких саме відноситься Донецька область. В основу розробки останніх були покладені загрози енергетичної безпеки підприємства і діючі в даний час в Україні нормативні документи, що визначають перелік показників для характеристики енерго-ефективності промислового підприємства, а також показники, що характеризують якість електричної енергії, яку отримує споживач. Результати наведені в табл.2.

Для визначення значущості окремих чинників і показників енергобезпеки промислового підприємства на підставі експертних оцінок застосований один з поширених методів визначення прогнозних величин "Патерн". Інших чинників і параметрів, що роблять помітний вплив на рівень енергобезпеки промислового регіону, експерти не запропонували.

Остаточо визначено 6 чинників, які в даний час в найбільшій мірі впливають на рівень енергобезпеки промислового підприємства і можуть бути охарактеризовані кількісно наступними показниками:

- кількісний рівень електропостачання (відношення фактичної кількості одержаної за місяць електроенергії до планової (заявленої));
- рівень сплати за спожиту електроенергію (відношення фактичної суми сплати до виставленої енергозабезпечуючою організацією);
- рівень втрат електроенергії в електричних мережах регіону (відношення кількості втраченої електроенергії в мережах облэнерго до одержаної електроенергії);

- ступінь зношення енергоустаткування і мереж регіону (відношення вартості зношення енергоустаткування і мереж регіону до його первісної (відновленої) вартості);
- індекс зростання тарифів на електроенергію (відношення середнього тарифу на електроенергію за попередній місяць до поточного значення тарифу);
- частка витрат на енергозберігаючі заходи (питома вага витрат на енергозберігаючі заходи в собівартості продукції регіону).

У табл. 3 наведено нормальні (цільові) і порогові значення найважливіших показників оцінки рівня енергобезпеки промислового регіону.

Оцінку рівня енергобезпеки промислового регіону може бути здійснено за трьома градациями: енергетично безпечно; енергетично небезпечно; критично небезпечно. Енергетично безпечним визнається стан регіону, якщо фактичні значення всіх вищеназваних показників відповідатимуть нормальним; енергетично небезпечним – якщо хоча б один з показників досягає порогового значення; критично небезпечним – якщо 5 показників наближаються до своїх порогових значень.

Таким чином, пропонується наступний механізм розвитку енергетичної безпеки промислового регіону:

- збирання даних для розрахунку;
- розрахунок обраних показників рівня енергобезпеки регіону;
- порівняння отриманих значень показників з їх нормативними і пороговими значеннями;
- ідентифікація стану енергобезпеки регіону у відповідності до запропонованих гра-

дацій оцінки; або покращення певного рівня енергобезпеки
- обґрунтування заходів щодо зберігання регіону.

Таблиця 2

Показники, що характеризують певну загрозу енергетичній безпеці

№ за/п	Загроза	Показники, якими характеризується	
		Найменування	Як визначається
1	Обмеження постачання електроенергією споживачів регіону	Кількісний рівень електропостачання	Відношення фактичної кількості одержаної за місяць електроенергії до планової (заявленої)
		Рівень втрат електроенергії в мережах	Відношення кількості втраченої електроенергії в мережах обленерго до одержаної електроенергії
2	Незадовільна якість електроенергії, що споживається в регіоні	Встановлене відхилення напруги ¹⁾	Відносна різниця між фактичною напругою мережі і номінальною напругою
		Коефіцієнт спотворення синусоїдальності кривій напруги ¹⁾	Розрахунок за формулою [8]
		Коефіцієнт n-ой гармонійної складової напруги	Розрахунок за формулою [8]
		Коефіцієнт несиметрії напруги за зворотною послідовністю ¹⁾	Розрахунок за формулою [8]
		Коефіцієнт несиметрії напруги за нульовою послідовністю ¹⁾	Розрахунок за формулою [8]
		Відхилення частоти ¹⁾	Відносна різниця між усередненим значенням частоти, вимірюваному протягом 20 сек, і номінальним значенням частоти
3	Зростання тарифів на електроенергію	Індекс зростання тарифів на електроенергію	Відношення середнього тарифу на електроенергію за попередній місяць до поточного значення тарифу
4	Незадовільний стан електричних мереж регіону	Ступінь зношення енергоустаткування	Відношення вартості зношення енергоустаткування мереж регіону до його первісної (відновленої) вартості
5	Низька ефективність енергозберігаючої діяльності	Частка витрат на енергозберігаючі заходи	Питома вага витрат на енергозберігаючі заходи в собівартості продукції регіону
	Недостатня кількість фінансових коштів для підтримки нормального енергозабезпечення регіону	Рівень сплати спожитої електроенергії споживачами регіону	Відношення фактичної суми оплати до виставленої енергопостачальною організацією
	Значна матеріаломісткість основних промислових виробництв регіону	Рівень витрат енергоресурсів в розрахунку на одиницю валової продукції регіону	Відношення вартості спожитої підприємствами регіону електроенергії до кількості випущеної валової продукції в регіоні

¹⁾ - мається на увазі середній рівень показника по регіону за певний період часу

На підставі вище приведених вимог доцільно пропонувати розробку регіональних стратегій розвитку і підтримки енергобезпеки регіону, а на їх основі – регіональних програм переходу на принципи енергетично безпечного

функціонування регіону і довгострокових планів конкретних дій у цьому напрямку. Ці документи повинні орієнтуватися на такі наступні цілі та цінності:

- збереження навколишнього середо-

.....
<http://www.donntu.edu.ua> / «Библиотека»/ «Информационные ресурсы»

<http://www.instud.org>, http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Npdntu_ekon/

вища в сприятливому з точки зору здоров'я людини стані і одночасне забезпечення динамічного підвищення рівня енергетичної безпеки регіону;

- збереження та примноження відтвореного і відновленого потенціалу енергозбереження;

- формування матеріально-технічної бази суспільного виробництва в усіх галузях і сферах економіки кожного регіону на підставі

енергетичної незалежності;

- підвищення рівня енергетичної безпеки регіону на підставі поліпшення показників її оцінки;

- пріоритетність завдань сталого розвитку енергетичної безпеки регіонів шляхом впровадження пільгової податкової, кредитної, митної та цінової політики на основі прийняття відповідних законодавчих і нормативно-правових актів.

Таблиця 3

Нормальні і порогові значення показників оцінки енергобезпеки промислового підприємства

№ п/п	Номер показника	Значення	
		Нормальне (цільове), %	Порогове, %
1	Кількісний рівень електропостачання споживачів регіону	100	30
2	Рівень сплати за спожиту електроенергію споживачами регіону	100	60
3	Рівень втрат електроенергії в електричних мережах регіону	7	20
4	Ступінь зношення енергоустаткування електричних мереж регіону	25	75
5	Індекс зростання тарифів на електроенергію	0	25
6	Частка витрат на енергозберігаючі заходи	10	1

Актуальність, необхідність і перспективність формування ефективного механізму забезпечення енергетичної безпеки регіону, особливо промислового, потребує подальших досліджень в цьому напрямку. Запропонований підхід щодо оцінки енергетичну безпеку промислових регіонів за 6 показниками з використанням 3 градації оцінки дозволяє виділити напрямки пріоритетного поліпшення стану енергозабезпечення регіону і сформувати відповідні механізми.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є подальший розвиток напрямів підвищення рівня енергетичної безпеки регіонів різних рівнів захищеності від погрози порушення енергетичної безпеки.

Література

1. Гладій В. М., Іванух Р. А. Енергетична безпека України // Регіональна економіка, 2001. – №4. – С.7-12.
2. М. Н. Гончар. Пріоритетні напрями енергетичної безпеки України. // Економічний часопис, – 1999, – № 7-8. – С. 44-52.
3. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: Монографія. – К.: ДП Укрархбудінформ, 2001. – 122 с.
4. Механізми управління розвитком соціально-економічних систем: монографія / За ред. О. В. Мартякової. – Донецьк, ДВНЗ ДонНТУ, 2010. – 688 с.

О. В. Мартякової. – Донецьк, ДВНЗ ДонНТУ, 2010. – 688 с.

5. Микитенко В. В. Формування комплексної системи управління енергоефективністю в галузях промисловості / Монографія. – К.: «ЕксОб.», 2004. – 336 с.

6. Чернишов В. М., Плачинда В. Д, Комарова В. О. Аналіз динаміки та структури споживання електричної енергії в Україні за 2009 рік // Енергетика та електрифікація, – 2010, – № 6. – С. 4 – 6.

7. Проблемы энергетической безопасности России и их взаимосвязь с энергетической безопасностью Европы // Энергия. – 2006. - № 1. – С. 8 – 15.

8. ГОСТ 13109 – 97. Нормы качества электрической энергии в системах электроснабжения общего назначения. Электрическая энергия. Совместимость технических средств электромагнитная. – М.: Межгосударственный стандарт, 1997.

9. ДСТУ 3755 – 98. Номенклатура показателей энергоэффективности и порядок их внесения в нормативную документацию. Энергосбережение. – К.: Государственный стандарт Украины, 1999.

Статья поступила в редакцию 04.04.2011